

Катерина Климова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов,
Житомирський національний агроекологічний університет,
ORCID ID 0000-0003-0566-4044,
klimov999@gmail.com

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті підкреслюється значення компетентнісного підходу як базового в системі вищої освіти, наголошено на інноваціях в компетентнісних орієнтирах ЄС, визначено мовнокомунікативну професійну компетентність як особистісну якість для майбутніх фахівців з туристичного обслуговування, організації дозвілля, розвитку сільського туризму, екскурсводів та ін. Спираючись на наукову класифікацію комунікативних методів, автор описує власний досвід використання окремих методів і прийомів творчого розвитку мовнокомунікативної компетентності у процесі викладання української мови студентам спеціальності «Туризм». Наведено приклади завдань на роботу з термінами із використанням мозкового штурму, на роботу з медіа-текстом з елементами діалогізації. Окреме місце відведено опису ситуативно-рольової творчої гри, яка стимулює розвиток творчих здібностей майбутніх працівників сфери туризму, а також оптимізує саморозвиток комунікативної україномовної особистості. Автор наголошує, що використання методу проєктів розвиває креативність, дослідницькі якості студентів, оптимізує процес засвоєння знань і формує комунікативну компетентність мовця.

Ключові слова: компетентнісний підхід, мовнокомунікативна професійна компетентність, метод проєктів, рольова гра, мозковий штурм.

Екатерина Климова. Творческое развитие языковой коммуникативной профессиональной компетентности будущих специалистов сферы туризма

В статье подчеркивается значение компетентностного подхода как базового в системе высшего образования, обращается внимание на инновации в компетентностных ориентирах ЕС, определена коммуникативная языковая профессиональная компетентность как личностное качество для будущих специалистов по туристическому обслуживанию, организации досуга, развития сельского туризма, экскурсоводов и др. Опираясь на научную классификацию коммуникативных методов, автор описывает собственный опыт использования отдельных методов и приемов творческого развития коммуникативной языковой компетентности в процессе преподавания украинского языка студентам специальности «Туризм». Приведены примеры заданий на работу с терминами с использованием мозгового штурма, на работу с медиа-текстом с элементами диалогизации. Отдельное место отведено описанию ситуативно-ролевой творческой игры, которая стимулирует развитие творческих способностей будущих работников сферы туризма. Автор отмечает, что использование метода проектов развивает креативность, исследовательские качества студентов.

Ключевые слова: компетентностный подход, языковая коммуникативная профессиональная компетентность, метод проектов, ролевая игра, мозговой штурм.

Kateryna Klymova. Creative development of language communicative professional competence of the future experts in tourism industry

The article emphasizes on the importance of the competence-based approach as a fundamental one in a system of higher education, draws attention to innovations in the competency guidelines of the European Union, defines communicative linguistic and professional competence as a highly required personal quality for future experts in tourism services, organization of leisure activities, rural tourism development, guides training, etc. Based on the scientific classification of the communicative methods, the author describes her own experience in using individual teaching methods and techniques of the creative development of communicative language competence in the process of teaching the Ukrainian language to the students of the specialty «Tourism». Examples of tasks for working with terms using brainstorming techniques to generate ideas, for working with media texts with elements of dialogue techniques are given. A special attention is paid to the description of a situational role-playing creative game with a fictional setting, which

stimulates the development of creative abilities and the collaborative skills of the future workers in tourism industry. Besides the author notes that the use of the project based method develops creativity and researching potential of the students.

Key words: *competence-based approach, language communicative professional competence, project method, role-playing game, brainstorming.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир спрямований на поєднання освітньої та професійної сфер, коли випускник ЗВО, оволодівши системою компетентностей, практично готовий до роботи за фахом. «В умовах глобалізаційних і технологічних трансформацій сьогодення компетентнісний підхід перетворився на філософію, яка формує інноваційне бачення освіти, фундаментальних принципів її розвитку», – зазначає О. Локшина [6, с. 21]. Учена розглядає інновації в компетентнісних орієнтирах ЄС у зв'язку з оновленням Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя, де з-поміж восьми ключових компетентностей, необхідних європейцям для успішної діяльності, на першому місці стоять грамотність (здатність спілкуватися та налагоджувати контакти з іншими людьми у належний і творчий спосіб) та багатомовна компетентність (здатність застосовувати різні мови для спілкування, виходячи з соціального та культурного контекстів) [6, с. 25].

Підкреслюючи значення цього базового підходу в системі вищої освіти, дослідники (О. Пометун, Н. Бібік, В. Лозова, Ю. Бойчук та ін.), вважають, що «одним зі шляхів оновлення змісту освіти й технологій навчання, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження» [1, с. 130]. Зазначимо, що всі освітньо-професійні програми, орієнтовані на сучасні європейські вимоги та чинні галузеві стандарти вищої освіти, із-поміж загальних компетентностей виокремлюють здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово [2]. З огляду на зазначене вище, проблема формування мовнокомунікативної професійної компетентності студентів-нефілологів на заняттях з української мови, досліджувана нами вже понад десять років у теоретичній та практичній площинах [4], досі є актуальною.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. У площині євроінтеграційних процесів проблемам упровадження компетентнісного підходу в освіті присвячено низку ґрунтовних педагогічних досліджень (О. Дубасенюк, Н. Бібік, О. Вознюк, В. Ковальчук, Т. Шанскова, Н. Сидорчук, С. Чирчик, С. Вітвицька, О. Антонова, Г. Васянович та ін.). Під кутом зору формування комунікативної компетентності сучасні лінгводидакти розглядаються ефективні форми організації навчання студентів української мови (Н. Голуб, С. Караман, Л. Мацько, М. Вашуленко, О. Горошкіна, О. Семенов, Т. Симоненко, С. Омельчук, М. Греб, І. Дроздова, О. Кучерук, О. Гриджук, А. Попович, І. Нагрибельна та ін.).

Класифікуючи методи формування комунікативної компетентності, О. Кучерук бере за основу навчальні комунікативні ситуації [5, с. 202]. Погоджуємося з таким групуванням методів, як: 1) комунікативні методи, обґрунтовані когнітивно-інтерпретаційними діями (бесіда, дискусія, розумовий штурм, кейс-метод, проблемно-рефлексивний полілог); 2) методи моделювання комунікативної взаємодії (метод діалогування, метод інциденту, методи нейролінгвістичного програмування); 3) комунікативні методи, в основі яких покладена інтерактивна діяльність (рольові ігри, ділові ігри, акваріум, ажурна пилка) [3, с. 226]. Застосування комунікативних методів, на наш погляд, найбільше сприяє творчому розвитку мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Мета статті. Виходячи з наведеної вище класифікації комунікативних методів, запропонованої науковцями як орієнтир для роботи викладача ЗВО, вважаємо за доцільне поділитися методичним досвідом використання окремих методів і прийомів творчого розвитку мовнокомунікативної компетентності у процесі викладання української мови студентам спеціальності «Туризм».

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В освітньо-професійній програмі підготовки бакалаврів спеціальності 242 «Туризм» окреслено *ціль навчання*: формування загальних та фахових компетентностей для успішного здійснення професійної діяльності у сфері рекреації і туризму. Із-поміж професійних компетентностей чільне місце належить комунікативній, зокрема мовнокомунікативній компетентності. Цю особистісну якість для майбутніх фахівців з туристичного обслуговування, організації дозвілля, розвитку сільського туризму, екскурсводів та ін. визначаємо як 1) систематизовані знання норм української мови, усвідомлення

ролі державної мови у суспільстві; 2) знання правил мовленнєвого спілкування та етикету, вміння застосовувати їх у професійному дискурсі, зокрема зі споживачами туристичних послуг; повага до індивідуального та культурного різноманіття 3) розвиток умінь знаходити достовірні інформаційні джерела для професійного самовдосконалення та критично оцінювати їх зміст.

Відповідно до цілі навчання укладено робочу програму курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», метою якого є підвищення рівня мовнокомунікативної компетентності студентів, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить ефективність професійного спілкування. Отже, очікуваними результатами вивчення української мови, як зазначає програма, є: володіння студентами державною мовою на рівні, достатньому для здійснення професійної діяльності; застосовування навичок продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг; вияв поваги до індивідуального і культурного різноманіття. Змістові модулі, якими оволодівають студенти, розроблено відповідно до чинної навчальної програми (наказ МОН України № 259 від 29.03.10 р.).

Творчий підхід викладача до розвитку мовнокомунікативної професійної компетентності студентів під час аудиторної та позааудиторної роботи не тільки стимулює в них інтерес до вивчення української мови, а й у цілому впливає на становлення майбутніх працівників туристичних організацій та установ як креативних особистостей з високим рівнем інформаційно-комунікаційної та естетичної культури, здатних приймати рішення у нестандартних ситуаціях, критично оцінювати зміст почутого або прочитаного, досягати поставленої комунікативної мети.

Із-поміж низки комунікативних методів і прийомів надаємо перевагу таким методам, обґрунтованим когнітивно-інтерпретаційними діями, як: бесіда, дискусія, розумовий (мозковий) штурм. Наприклад, тема практичного заняття «Мовні засоби наукового стилю» передбачає обговорення питання про загальнонаукову і спеціальну туристичну термінологію. З'ясувавши теоретичні аспекти проблеми, виконуємо практичні завдання на роботу з термінами, використовуючи при цьому *мозковий штурм*. Пропонуємо студентам пояснити значення низки понять, не користуючись джерелами: наприклад: *туризм, туристичний продукт, туристична діяльність, індустрія туризму, рекреація, рекреалогія, атракція, екскурсія, туристична дестинація, туристична інфраструктура, геопросторовий об'єкт, холистичний маркетинг, туроперайтинг та ін.* Після усного обговорення з'ясовується, що більшість фахових термінів тлумачиться неточно або неправильно. Формулюється наступне завдання: *Складіть міні-словник термінів сфери туризму, необхідних для професійної діяльності, з'ясувавши значення понять за словником іншомовних слів. Уведіть слова до контексту.* Із кожним словом складаються речення. Окремі студенти намагаються об'єднати їх у зв'язний текст.

Робота з медіа-текстами професійного спрямування є складником системи завдань з української мови, виконуваних студентами на практичних заняттях та під час самопідготовки. Виділимо з них ті, що передбачають використання засобів медіа-дидактики у навчально-пізнавальній, розвивально-виховній, науково-дослідній та професійно-комунікативній діяльності студентів спеціальності «Туризм». Так, на практичному занятті з теми «Функціональні стилі української мови та сфера їх застосування» пропонуємо групі виконати творче завдання із застосуванням діалогування як одного з методів моделювання комунікативної взаємодії:

Завдання на роботу з медіа-текстом. Діалогування. Запишіть наведений нижче текст, розставивши пропущені розділові знаки. Визначте тему, дайте заголовок. Поясніть, до якого функціонального стилю мови належить текст. Складіть діалог спільно з одногрупником на тему: «Які особистісні риси необхідні для фахівця сфери туризму?». У репліках діалогу наведіть приклади особистостей, чия професійна діяльність є прикладом для Вас на майбутнє.

Він бачить світ навиворіт, пізнає його по-новому та розповідає про це, він часто не пам'ятає в якій країні прокидається та якою мовою потрібно спілкуватися сьогодні... В авторському проекті «Світ навиворіт» Дмитро Комаров виконує роль журналіста сценариста режисера та продюсера. Програма в ефірі з 2010 р. Усі ці роки Дмитро присвятив демонстрації різних куточків світу своїм глядачам. Він подорожує як правило з оператором Олександром Дмитрієвим. У проекті немає розповідей про визначні туристичні пам'ятки описані в кожному путівнику. Якщо репортаж робиться з популярного місця, то його розкривають для глядача з незвичного ракурсу, показуючи «виворіт». У кадрі справжній екзотика і погляд на країну зсередини. У своїх телеподорожах Комаров не сторонній спостерігач він завжди повноправний учасник подій. «Світ навиворіт це перш за все люди. Це населення. Найцікавіше відкривати людей спілкуватися з ними. Найяскравіші експедиції там де позитивні та відкриті люди. Незалежно від того чи вони багаті чи бідні байдуже який колір шкіри очей у всіх однакові цінності проблеми турботи і

бажання. Ми хіба що відрізняємося якимись традиціями звичками але більше ні» каже Дмитро. (сайт каналу I+I).

Обираючи для роботи зі студентами комунікативні методи, в основі яких покладена інтерактивна діяльність, використовуємо рольові та ділові ігри.

Евристичний аспект гри стимулює розвиток творчих здібностей майбутніх працівників сфери туризму, а також оптимізує саморозвиток комунікативної україномовної особистості. Викладачеві доцільно переходити до проведення ігор на заняттях з української мови лише тоді, коли студенти до цього підготовлені, а саме: розрізняють суть функцій словесної діяльності (інформативно-, регулятивно- чи ефективно-комунікативної); практично можуть включатися в різні види словесної діяльності (ораторської, лекторської, сценічної); опанували суть понять: *логіка мовлення і техніка мовлення, емоційність мовлення, міміка, жести*. Гра як імітація майбутньої професійної діяльності не є розвагою: викладач попередньо визначає мотив словесної діяльності кожного учасника, пояснює завдання кожного гравця і мету гри у цілому, по можливості, не регламентуючи виступів. Перевагою гри є те, що студенти швидше та якісніше засвоюють теоретичний матеріал; ігри допомагають сформувати об'єктивне творче "я" кожного студента; ігри розвивають комунікативні здібності майбутніх фахівців, підвищують рівень мовної культури студентів; ігри взагалі оптимізують навчально-виховний процес. Наведемо приклад.

Робота в групах. Ситуативно-рольова творча гра «Дозвольте відрекомендуватися».

Інструкція до гри

У спілкуванні найважливіше – чути те, що сказано (П. Друкер).

Апробація. Гра проводилася протягом 2019/2020 навчального року в Житомирському національному агроекологічному університеті на факультеті економіки та менеджменту у двох групах спеціальності 242 «Туризм» (навчальна дисципліна — «Українська мова (за професійним спрямуванням)», тема: «Державна мова – мова професійного спілкування». Інструкцію розроблено за технологією "Схоже/Унікальне" С. Бич (університет штату Оклахома, США).

Місце і час проведення гри. Суб'єкти ігрової діяльності. Аудиторна робота. Тривалість гри — 70-90 хвилин. Учасники гри — студенти однієї групи. Викладач керує ходом гри. Мета гри: формування етики професійної комунікації майбутніх фахівців сфери туризму, подолання мовно-психологічних бар'єрів при знайомстві з колективом, розвиток комунікабельності, комунікативних якостей мовлення студентів. Методичний коментар. Опитування студентів свідчить про труднощі, що виникають у комунікативних ситуаціях знайомства з викладачами та студентським колективом, особливо коли це відбувається без посередників і необхідно відрекомендуватися. Гру доцільно провести на першому занятті, коли студенти ще мало знають одне одного і колектив остаточно не згуртувався — кожному студентові цікаво почути розповіді одногрупників. Найцікавіше проходить гра у студентів заочного відділення, які мають життєвий досвід, родини, деякі — тривалий стаж роботи у сфері туризму.

Хід гри

Вступне слово викладача. Інструктаж: студенти поділяються на малі групи по 4 особи у кожній (5-7 груп), обирають спікерів. Кожна група отримує великий аркуш паперу з колом посередині. Основний етап гри. У кутах аркуша кожен студент записує те, що відрізняє його від інших (наприклад, хобі), може щось намалювати. Всередині кола студенти, поспілкувавшись, записують те, що їх об'єднує. Тривалість цього виду роботи — 15 хвилин. Викладач надає слово кожній підгрупі (по черзі). Кожен спікер, скориставшись записаними на дошці мовними конструкціями, розповідає про свою «четвірку»: *«Шановні присутні! Я розповім про нашу підгрупу. Ми різні за характерами, типом темпераменту, захопленнями. Але всіх нас об'єднує те, що На цьому аркуші зображено коло, що символізує Отже, надаю слово кожному з моїх друзів. Ви можете задавати їм запитання (не більше 3)»*. Далі виступає кожен з чотирьох студентів (1-3хвилини), починаючи словами: *«Дозвольте відрекомендуватися. Мене звуть Я уродженець (уродженка) Вступити до Житомирського національного агроекологічного університету мене спонукало Скажу відверто, що до навчання і самонавчання я ставлюся Сподіваюся, що, здобувши освіту за спеціальністю «Туризм», я стану У стосунках з людьми я Окрім навчання, маю широке коло інтересів: люблю Свої смаки та уподобання я зобразив(ла) схематично (коментує слова або малюнки). Ось, власне, і все, про що я хотів(ла) розповісти, але я залюбки відповім на всі ваші запитання»*.

Заключний етап гри. Узагальнення, колективні висновки. Аналіз та самоаналіз комунікативних якостей мовлення студентів.

Проектний діяльності приділяють значну увагу як у школі, так і у ЗВО: метод проєктів розвиває креативність, дослідницькі якості, оптимізує процес засвоєння знань і формує комунікативну компетентність мовця. Перевага інформаційних проєктів над іншими видами полягає у тому, що працювати над ними під силу студентам низького рівня сформованості мовнокомунікативної професійної компетентності. Кінцевим продуктом інформаційних проєктів, окрім презентації, може бути оформлений стенд для кабінету, наприклад: «Туристичні місця України» тощо. До змісту практичного заняття на тему: «Публічний виступ як засіб комунікації», без сумніву, слід включити захист професійно спрямованих проєктів. Наведемо приклад:

Інформаційний монопроєкт середньої тривалості (підготовка триває 1-2 тижні) «Екскурсія музеями України». Студентам запропоновано завдання: Проведіть віртуальну екскурсію для однокласників, завітавши до одного з музеїв різних куточків України. Скористайтесь інтернет-ресурсами: <http://incognita.day.kyiv.ua/museums.html>, <http://melni.me/20-virtualnyh-ekskursij-musejamy-ukrayiny-ta-svitu/>, <https://www.depo.ua/ukr/life/3d-ekskursiyi-muzeyami-ukrayini-vid-pirogovo-do-hortici-20170718607908>. Як варіант – студенти готують традиційну презентацію.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У статті ми охарактеризували окремі методи і прийоми творчого розвитку мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців туристичної сфери, ефективні на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням. У подальших публікаціях доцільно зупинитися на таких формах аудиторних занять, як лекції та семінари, а також докладно описати методику індивідуально-самостійної роботи студентів-нефілологів, зорієнтовану на розвиток в них мовнокомунікативної професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід як основа модернізації сучасної освіти. Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти: наук. метод. журн. Чернівці: Черемош, 2013. С. 130–135.
2. Галузеві стандарти вищої освіти. URL : <http://aphd.ua/zatverdzheni-standarty-vyshcho-osvity-standom-na-13072019/>
3. Гриджук О. Є. Наукові основи формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх фахівців лісотехнічних спеціальностей: монографія. Львів : Новий світ – 2000, 2017. 446 с.
4. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія: ПП «Рута», 2010. 560 с.
5. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі : теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
6. Локшина О. І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. Український педагогічний журнал. 2019. № 3. С. 21–30.

REFERENCES

1. Bojchuk Yu. D. Kompetentnisnyj pidkhid yak osnova modernizaciyi suchasnoyi osvity. Osvitnij prostir. Globalni, regionalni ta informacijni aspekty: nauk. metod. zhurn. Chernivci: Cheremosh, 2013. S. 130–135 [in Ukrainian].
2. Galuzevi standarty vyshchoyi osvity. URL : <http://aphd.ua/zatverdzheni-standarty-vyshcho-osvity-standom-na-13072019/>[in Ukrainian].
3. Grydzhuk O. Ye. Naukovi osnovy formuvannya movnokomunikatyvnoyi kompetentnosti majbutnikh fakhivciv lisotekhnichnykh specialnostej: monografiya. Lviv : Novyj svit – 2000, 2017. 446 s.[in Ukrainian].
4. Klymova K. Ya. Teoriya i praktyka formuvannya movnokomunikatyvnoyi profesijnoyi kompetenciyi studentiv nefilologichnykh specialnostej pedagogichnykh universytetiv : monografiya. / Kateryna Yakivna Klymova. Zhytomyr : PP «Ruta», 2010. 560 s. [in Ukrainian].
5. Kucheruk O. A. Systema metodiv navchannya ukayinskoyi movy v osnovnij shkoli : teoriya i praktyka: monografiya. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. 420 s.[in Ukrainian].
6. Lokshyna O. I. Yevropejska dovidkova ramka klyuchovykh kompetentnostej dlya navchannya vprodovzh zhyttya: onovlene bachennya 2018 roku. Ukrayinskyj pedagogichnyj zhurnal. 2019. # 3. S. 21–30. [in Ukrainian].